

Matjaž Potrč

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva cesta 2, SI-1000 Ljubljana
matjazpotr@gmail.com

Prosudbeno vjerovanje

Sažetak

Što je vjerovanje? Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, pokušat će se rekonstruirati oblikovanje-vjerovanja. Ono otkriva isprepletenost dviju dimenzija, a na gornjem se kraju nalazi istina kao objektivni teleološki cilj oblikovanja-vjerovanja. Ovaj cilj temelji se na gnijezdnoj hijerarhiji uzajamno podržanih podciljeva: objektivnih dokaza, transglobalne pouzdanosti, nečijeg doksastičkog senzibiliteta i nečega što je sve-u ultima facie doksastički privid. Donji kraj hijerarhije subjektivan je i deontičan, dok se u sredini miješaju teleološki i deontički elementi. Vanjski ili opisni sastojci za oblikovanje-vjerovanja postaju disciplinirani kroz ne-instrumentalnu teleologiju i deontologiju. Teleologija-deontologija koja se isprepliće u oblikovanju-vjerovanja otkriva da vjerovanje dijeli nekoliko značajki s valjanim sudom: s fenomenološkom osnovom, predanošću, senzibilitetom i odgovornošću. Ispreplitanje teleologije-deontologije također karakterizira i kvazi-djelateljski prikaz intencionalnosti. Vjerovanje, poput onoga koje se pretežno pojavljuje u epistemologiji i etici, osigurava reduciranu verziju pravog suda, tako da je u stanju udovoljiti eksternalističkom i deskriptivističkom programu, uklanjajući teleologiju-deontologiju. Perspektiva prosudbenog vjerovanja oživljava se jednom kada epistemologija vrlina i etika vrlina dobiju svoju podršku kroz nečiji karakter.

Ključne riječi

vjerovanje, izvorni sud, teleologija, deontika, deskriptivizam

Što je vjerovanje?

Da bi se odgovorilo na pitanje »Što je vjerovanje?«, pokušat će se razumjeti oblikovanje-vjerovanja. Vjerovanje se obično tretira kao psihološko i semantički nabijeno stanje. Kada vjerujem da je mačka na otiraču, moje vjerovanje ima sadržaj, što znači upravo to – da je mačka na otiraču. To je semantički sastojak mojih vjerovanja koji se može navesti kao prikaz, bez obzira na tumačenje onoga kakvom bi se ta stavka mogla prikazati. Psihološki dio računice vjerovanja jest mišljenje da postoji odnos uspostavljen između mene i tog sadržaja, osobito u pogledu istine kao cilja oblikovanja-vjerovanja (o ovome više u nastavku teksta). Vjerovanje pruža moju psihološku povezanost.¹ Postoji mnogo stvari u svijetu i može se reći da je istina da takve stvari postoje, ali s većinom njih ja (na sreću ili na nesreću) nemam nikakve veze. Glede onih spram kojih ne gajim nikakav psihološki odnos – nema mogućnosti da o njima nešto znam, unatoč tome što su oni istiniti u objektivnom smislu. Jednom kad oblikujem vjerovanje u pogledu njih, ono se pojavljuje kao nužan preduvjet za moje znanje o njima. Međutim, vjerovanje nije dovoljan uvjet za znanje:

1

Primijetite da psihološka povezanost sukladno ovom konstrukt dolazi nakon činjenice,

koja je drugačija od konstitutivne uloge fenomenologije koja karakterizira valjani sud.

nažalost, mogu vjerovati u mnoge stvari koje nisu istinite. Dakle, prema opisanom iskazu postoji jaz između vjerovanja i znanja, tako da ova potonja stavka dopušta samo opravdanim vjerovanjima da nahode u njezinom smjeru. U nastavku ćemo ustvrditi da su razlike između vjerovanja i znanja na neki način (poprilično) precijenjene, jednom kada se shvati da su obje komponente vrste suda.² Vjerovanje je ipak reducirani sud prihvaćen kao zamjena suda, a kako bi mogao nadoći deskriptivistički i eksternalistički prostor uzroka koji uključuje instrumentalnu agendu. Ovdje leži aktualna popularnost prosuđivanja u filozofiji. U metaetici, gdje su moralni sudovi i njihovo vrednovanje osnova pothvata, kao mjeru suda uzima se pitanje vjerujemo li ili ne vjerujemo u nj, birajući između kognitivističkih i ne-kognitivističkih pristupa. To je čudno, a možda i indikativno, s obzirom na to da smo počeli s prosudbom na području morala. Ali to je u skladu s dnevnim redom koji daje prioritet vjerovanju u pogledu suda. Postoje i druga pitanja vezana uz vjerovanje, kao i za njegovu negaciju. Ovo je konverzijski doprinos prisutan na *Facebooku* (2. veljače 2017.):

»Mark Norris Lance rekao je da ga je Belnap jednog dana zaustavio u dvorani na Pittu i rekao: 'Znaš, sljedeći put kad mi netko kaže da je nešto nevjerovatno, ja neću vjerovati u to.'«

Stavljajući puno složenosti na stranu, čini se da je Belnap imao na umu da je u nekim slučajevima njegova procjena dobro prilagođena vjerovanju.

Moglo bi se nastaviti nagomilavati razlike između vjerovanja i prosuđivanja. Vidjeli smo da se u vjerovanju uobičajeno prepoznaju dva sastojka: semantički i psihološki. Prvi, kao što smo rekli, odnosi se na sadržaj, a drugi na psihološki odnos. Pretpostavljamo da se oba mogu tumačiti tako da odgovaraju eksternalističkom i deskriptivističkom planu zbog kojeg se promiče vjerovanje.³ Predložimo još jednu rutu kako bismo se uhvatili u koštac s prirodom vjerovanja. To je rekonstrukcija oblikovanja vjerovanja, vrsta dinamike koja je uključivala pothvat, u odnosu na njegove deskriptivističke statične duplikate. Na taj se način nadamo dati odgovor na pitanje što je zapravo vjerovanje.

Rekonstrukcija oblikovanja-vjerovanja i dvije dimenzije: teleologija i deontologija

Počinjemo sa spoznajom da vjerovanje ima cilj i da se u njegovoj osnovi oslanja na neku deontičku, etičku dužnost i obvezu. Ako je to slučaj, onda uobičajene semantičke i psihološke dimenzije vjerovanja više neće biti u prvom planu. Semantika ima veze sa značenjem, a vjerovanje ima značenje. Radi li se o mački ili opet o nečem drugom; vjerovanje bez značenja jedva je zamislivo.⁴ Psihološka dimenzija još je jedna karakteristika vjerovanja koja se može uzeti zdravo za gotovo, no cilj vjerovanja, njegov teleološki aspekt, vuče nas u drugom smjeru. Doista, pokazuje nam usmjerenost, cilj vjerovanja koji nije ni semantički ni psihološki unatoč tome što ta pitanja mogu pridonijeti njezinu uspjehu. Promatrati vjerovanje kao imanjanje intrinzičnog cilja bivajući normativno podržanim, stoga dolazi kao reakcija na deskriptivne i funkcionalne načine da ih se tretira, predlažući ga kao reduciranu verziju onoga što se zapravo događa, naime neku vrstu pravog suda.

Istina kao objektivni teleološki cilj oblikovanja-vjerovanja

Na gornjem kraju, postoji istina kao objektivni teleološki cilj oblikovanja-vjerovanja. Ako bi se vjerovanje formiralo s *ciljem*: bilo bi to *istinsko* vjerovanje.

To bi trebalo biti neosporno. Netko bi mogao biti nesretan shvativši da su nečija vjerovanja netočna. To već pokazuje da su vjerovanja, usmjerena na cilj, *normativno*, deontički podržana. Međutim, dotična potpora nije neposredna. To se događa na način da se može rekonstruirati nekoliko faza. Uz hijerarhiju faza uključenih u oblikovanje-vjerovanja, nalazimo i teleološke i deontičke elemente, samo ukoliko je primarni cilj istine dominantan na gornjem kraju hijerarhije.

Ako netko vjeruje, cilja na svoju istinu. Sama činjenica da se u oblikovanju vjerovanja cilja istina pokazuje da su teleologija i deontika konstitutivno uključeni u pothvat. Težnja k istini, koja se odvija automatski i neovisno o vlastitoj volji, pokazuje teleologiju. Vjerovanje je usmjereno prema cilju istine. U isto vrijeme, takav teleološki smjer ne može se zapodjenuti bez određene normativne, deontičke osnove. Na istinu nečijeg oblikovanja vjerovanja cilja se jedino kada postoji neki temeljni senzibilitet ili osjećaj obveze upuštanja na takav put. Sve upravo rečeno pokazuje da teleologija i deontika, barem u odnosu na vjerovanje, dolaze isprepleteni. To možda nije slučaj s instrumentalnom teleologijom koja se odvija u prostoru uzroka, a ne u prostoru razloga.⁵ Ali na tom su mjestu psihološki sastojci vjerovanja ispravno prihvaćeni.

Cilj istine u oblikovanju-vjerovanja

Cilj istine u oblikovanju-vjerovanja temelji se na gnijezdnoj hijerarhiji uzajamno podržanih podciljeva: objektivnih dokaza, transglobalne pouzdanosti, nečijeg doksastičnog senzibiliteta, te sve-u *ultima facie* sveobuhvatnih doksastičnih privida.

Tvrdimo da je istina glavni cilj oblikovanja-vjerovanja. Takav cilj, kao što smo rekli, treba biti nesporan. I to je podržano isprepletenom igrom teleološko-deontičkih podciljeva, formirajući ugniježdenu hijerarhiju ciljeva i podciljeva. Da bi došli do gornjeg stupnja u toj hijerarhiji, uvijek se treba oslanjati na niži stupanj koji ga odmah podržava. Osnovna stavka u cijeloj ovoj konstrukciji jest najniža temeljna faza. Dok je gornja razina pretežno teleološke prirode, najniža je osnovna razina uglavnom deontološka. Ali postoji razmjena između uzastopnih razina koje uključuju i teleološke i deontološke elemente. Deontološki elementi prevladavaju na osnovnoj nižoj razini, dok su teleološki elementi naglašeni na gornjoj razini gnijezdne hijerarhije.

2

Opravdanost prema uobičajenom pristupu znanju o moralnoj procjeni u kojoj vjerovanje nastupa, kako god okrenemo, pomaže povezivanju rascjepa između vjerovanja i znanja ili moralne izvjesnosti. Opravdanost po sebi to neće izvršiti premda, kao što je svjedočeno kroz Gettierove klauzule (postavke). Opravdanost upućuje u pročišćenom ekster-nalističkom (reliabilizam) ili internalističkom (evidentialističkom) pravcu, koji ograničava ili izostavlja i teleologiju i normativnu deontologiju.

3

Eksternalizam i deskriptivizam zasigurno su bliži prostoru uzroka, kompariran s teleologijom i deontologijom koja stremi prostoru razloga. Razlozi imaju usmjerenost (teleologija) te nahode na kretanje određenim smjerom (deontologija).

4

Moglo bi se reći da religijsko vjerovanje može nadoći bez uobičajenih semantičkih značenja jer će pravi vjernici ustvrditi da njihov put osigurava jedinu valjanu prosudbu. Promatratu religijsko vjerovanje kao bivanje bez značenja događa se jedino ako se netko zalijepi za redukciju vjerovanja na isključivo deskriptivnu ulogu. Religijska vjera, međutim, ne opisuje; ona nudi angažiranu deontologiju, normativni, (kvazi-)posredničku perspektivu vjerovanja. Postojanost u jednakovrijednom neslaganju ima normativni korijen bez uobičajenih opravdalačkih temelja.

5

Instrumentalna teleologija jest rekonstrukcija ciljeva u ekster-nalističkoj maniri.

Usuprot deskriptivnih i eksternalističkih oslanjanja na vjerovanje, sada se upuštamo u teleološko-deontički podržanu obnovu oblikovanja-vjerovanja. Postoji ugniježđena hijerarhija uključenih razina, koja ima svojstvo sredstvo-svrha podrške. Vjerovanje je reducirani oblik istinskog suda. Rekonstrukcija formacije vjerovanja otkriva blizinu vjerovanja valjanom sudu, zapravo istinskoj prirodi suda. Iznosim faze u obnovi oblikovanja vjerovanja:

- (1) *Istina* je glavni viši cilj oblikovanja-vjerovanja.
- (2) *Objektivni dokaz* je pod-cilj, u kontekstu sredstva koje vodi prema cilju istine. Da bi se poduprla istina o vlastitim uvjerenjima, potrebno je i na objektivan se način može osloniti na dokaze koje netko ima za vjerovanje o kojem je riječ. Pod-cilj objektivnih dokaza stoga podupire cilj istine vjerovanja. Dokaz je sredstvo za pružanje podrške svojim uvjerenjima kao bivajući istinitima.
- (3) *Transglobalna pouzdanost* sljedeća je na redu kao sredstvo prema objektivnom dokaznom pod-cilju. Ako su dokazi objektivni, trebali bi biti pouzdani, podržani na vanjski i objektivan način. Dotično započinje spoznajom da je pouzdanost važna. Ali pouzdanost, jer je eksterna (spajanje na uzročnoj osnovi, kao što je biranje informacija iz okoline), susreće se s nekoliko prepreka, koje se mogu prevladati pomakom s lokalnog na globalno, a zatim preći u transglobalno okruženje. Vanjska pouzdanost prirodno se događa u lokalnom okruženju. No čovjek može biti u zabludi iz svoje lokalne perspektive, što se može ispraviti pomakom u globalno okruženje. Ali čak i globalno okruženje može naići na skeptična pitanja, a njima se može suprotstaviti pomicanjem u smjeru transglobalnog okruženja.
- (4) *Doksastični senzibilitet* je sredstvo koje je sada potrebno kao potpora kraju transglobalne pouzdanosti koji se pojavljuje u hijerarhiji ugniježđenih sredstava-ciljeva uključenih u oblikovanje-vjerovanja. Eksternalist bi tragao za ciljem, prostorom uzroka koji nastanjuju podupiranje vlastitog vjerovanja. No može se prepoznati da potrebna podrška ponajprije dolazi iz nečijeg doksastičnog senzibiliteta. Potrebno je biti doksastično *osjetljiv* u odnosu na koji način se oblikuje vlastito vjerovanje, pokazujući time doksastičnu odgovornost. Međutim, to nije kraj – potrebna je dodatna osnovna faza.
- (5) *Sve-u ultima facie doksastični prividi* krajnji su temelj za oblikovanje-vjerovanja. Oni su *deontičke, doksastične odgovornosti* koje uključuju predmet. Ovo se odnosi na *fenomenologiju*, ali i na *odgovornost*.

Oblikovanje vjerovanja na kraju se ne može oslanjati na ono što se čini nečijim doksastičnim prividima vezanima uz predmet. Moglo bi biti nekih uzročnih ili dokaznih sredstava kroz koje se prikupljaju informacije, no kao što je upravo rečeno – sve ovo počinje s pojavama koje netko oblikuje. Ta su stajališta kvalitativne iskustvene okolnosti na koje se oslanjamo u odnosu na određeni predmet. U pitanju su *fenomenologija* i *deontologija* – preduvjet na koji način bi *trebalo* stvoriti svoja vjerovanja.

Rekli smo da ne postoji ništa drugo do nečijeg doksastičnog stajališta na koje se možemo osloniti kao na osnovu stvaranja vjerovanja. Sada se može reći da treba shvatiti ono što imamo kao osnovu za oblikovanje-vjerovanja na doksastično razuman i odgovoran način. To se može iskazati Potrčevim načelom, koje je ključno za fenomenologiju (pojavu) i deontologiju (odgovornost) koja se isprepliće na samoj osnovi oblikovanja-vjerovanja. Princip Potrč *obvezuje* vas da formirate vjerovanje u *svoju najboljoj vjeri*, slijedeći vlastitu *doksa-*

stičnu senzibilnost. Postoji ispreplitanje *deontike* i *fenomenologije* kao same osnove oblikovanja-vjerovanja, kojoj se *obvezuje* pridržavati pri oblikovanju svojih vjerovanja. *Odgovornost* je jedna dimenzija, oblikovanje-vjerovanja u *najboljoj vjeri* je druga.

Ono što se smatra vjerovanjem nije nepotpuni sud, nego je zapravo oblik suda, kao što to pokazuje obnova oblikovanja-vjerovanja. Vjerovanje je valuta (deviza) prema opisnim sklonostima, koje uklanjaju i teleologiju i deontiku. Ali ustvari teleološka-deontika u vjerovanju je podržana kao oblik *valjanog suda*. Temeljna je potvrda da vjerovanje nije toliko različito od prosuđivanja te da je ono zapravo oblik suda, jamačno reducirana verzija, ukoliko je smjer istraživanja deskriptivan. Naglasak na Potrčevo načelo može se dati racionalnošću i fenomenologijom vjerovanja. Fenomenologija dolazi kroz sve-u *ultima facie* doksastične navike, a uključeno je nekoliko oblika racionalnosti. Svaka od faza u oblikovanju vjerovanja ima svoju specifičnu racionalnost. Sveobuhvatna stajališta znače da su doksastična stajališta ne samo moja čisto subjektivna vjerovanja nego i vjerovanja da se formiram kao član zajednice ili bivam formiran od nekoliko specifičnih zajednica koje se miješaju te kojih sam igrom slučaja dio.

- (1) Postoji *teleološka* racionalnost ključna za cilj istine oblikovanja-vjerovanja;
- (2) Objektivni evidencijalizam nosi objektivnu dokaznu racionalnost kao oblik racionalnosti koja mu odgovara;
- (3) Transglobalni reliabilizam pokazuje isprepletenost subjektivnih i objektivnih, internalističkih i eksternalističkih oblika racionalnosti;
- (4) Doksastični senzibilitet obilježen je pretežno deontičkom racionalnošću;
- (5) *Sve-u ultima facie* doksastični prividi pružaju racionalnost vezanu uz spoj deontičke-fenomenologije.

Nameće se pitanje o konačnoj, *fenomenologijom* i *deontologijom* izmiješanoj racionalnosti stvaranja vjerovanja. Ono što dovodi do stvaranja vjerovanja stoga je cilj, a također i *deontičnost*, *odgovornost* i *doksastični senzibilitet* uključujući i *racionalnost*. Potrčevo načelo *naglašava stvaranje prividnosti u najboljoj vjeri na temelju dostupnih fenomenoloških tvrdnji* koje potkrepljuju *dokaze*. To znači da *doksastični prizori* uključuju *deontiku*, da u pojavnosti fenomenologiji već postoji *deontika*,⁶ kao što je stvaranje vjerovanja u *najboljoj vjeri u odnosu na raspoložive dokaze*. Primijetite da ova dimenzija Potrčeva načela dovodi u pitanje *deskriptivna prihvaćanja* vjerovanja, koja su, usput rečeno, nastremljena prema funkcionalističkom planu osnova popularnosti vjerovanja. Stoga Potrčevo načelo treba biti naglašeno u vlastitoj *fenomenologiji (pojavnosti)* i *deontologiji (odgovornosti)* koja uključuje predmete. Valja primijetiti da deskriptivistički pristup (podupiruća redukcija vjerovanja pravog (valjanog) suda) uključuje *izbjegavanje fenomenologije* (istina kao izravna korespondencija biva prihvaćena, a istina kao neizravna, kontekstualistička korespondencija izbjegava se) i *normativno-odgovornosnog* pokušaja baziranog na *senzibilitetu*.

Sada kada je ova nova slika teleologijske-deontike isprepletene s obračun-vjerovanje i oblikovanje-vjerovanja postavljena (skicirana), možda bi bilo isplativo dodati kratku raspravu o opisu deskriptivnog konteksta vjerovanja. Gnijezdna hijerarhija sredstvo-svrha potpore, kao što je rekonstrukcija obliko-

6

Možda uvijek već hermeneutičkog tipa.

vjanje-vjerovanja otkriva da je vjerovanje reducirani oblik valjanog suda. Rekonstrukcija oblikovanja-vjerovanja pokazuje blizinu vjerovanja u odnosu na valjani sud, zapravo – na pravu narav suda.

Ovo je pokušaj da se sistematiziraju faze oblik-vjerovanja, uključene u našu rekonstrukciju:

Oblikovanje vjerovanja	Teleologija: podrška za sredstvo-za-svrhu odozdo	Deontologija: podrška iz nižih stupnjeva (stadija)	Deskriptivni pristup vjerovanju
(1) Istina	Cilj oblikovanja-vjerovanja.	Kontekstualistička istina kao indirektna prepiska, a kao rezultat deontološke uključenosti (u oblikovanje-vjerovanja).	Istina kao direktna prepiska: semantika (psihologija nije u prvom planu).
(2) Objektivni dokaz	Sredstvo (način) istina-svrha cilja.	Vrlo tanka deontika u dokazu, ali ipak, podržava istinu kao indirektnu korespondenciju.	Samo deskriptivno nasmjereni objektivni dokaz.
(3) Transglobalni reliabilizam	Sredstvo u svrhu objektivnog dokaza.	Prebacivanje s lokalnih i globalnih okruženja u transglobalna, sa sobom donosi više normativnosti, podržavajući objektivni dokaz.	Deskriptivni pristup vjerovanju raspušta (dokida) ulogu fenomenologije (predstoji u transglobalnom okruženju).
(4) Doksastički senzibilitet	Sredstvo za transglobalnu evidencijalističku svrhu.	Doksastički senzibilitet je deontološki predmet koji vodi prema odgovornosti (u oblikovanju vjerovanja) transglobalnog reliabilizma	Deskriptivni pristup vjerovanju tendira ostanku u lokalnom okruženju.
(5) Sve-u <i>ultima facie</i> doksastičkim prividima	Sredstvo u svrhu doksastičkog senzibiliteta.	Odgovornost kao konstitutivni sastojak fenomenologije-privida (Potrčevo načelo), podržava doksastički senzibilitet.	Nema deontološke normativnosti, dakle ova osnovna faza oblikovanja-vjerovanja posve je poništena deskriptivističkim pristupom vjerovanju.

Faze oblikovanja vjerovanja mogu se opisati u odnosu na teleološku potporu koja se temelji na sredstvima koja primaju odozdo te na njihovu deontičku uključenost, za razliku od deskriptivnog pristupa vjerovanju.

- (1) Istina je glavni cilj oblikovanja-vjerovanja. Postoji li u njemu normativnost, s obzirom da se čini da je objektivna i opisna stvar? Da, ako se istina tumači kao neizravna korespondencija, što predstavlja kontekstualno podržan pristup istini. Takvo deontičko uplitanje u ovoj fazi nije osobito snažno i obično izostaje. Deskriptivni pristup vjerovanju, naime, preferira uzeti istinu kao izravnu korespondenciju, tako da je semantika u prvom planu, a čak ne psihologija vjerovanja.
- (2) Objektivni dokaz je teleološko sredstvo prema gornjem krajnjem cilju oblikovanja-vjerovanja. Deontički doprinos u ovoj fazi prilično je mršav, ali ipak postoji, budući da se istina dobiva kao posredni oblik korespondencije. Deskriptivni pristup vjerovanju koncentrira se na jedini deskriptivno tangirajući objektivni dokaz.

- (3) Transglobalni reliabilizam je teleološko sredstvo za svrhu krajnjeg objektivnog dokaza. Kako se prebacujemo s lokalnog na globalno, a zatim u transglobalnu okolinu, s njom se povećava normativnost, kao potpora objektivnom dokazu. Deskriptivni pristup vjerovanju odbacuje ulogu fenomenologije koja dolazi u transglobalnom okruženju. Valja primijetiti da lokalna pouzdanost počinje s eksternalizmom, dok njezin transglobalni oblik dolazi s fenomenološkim dokaznim karakterom.
- (4) Doksastički senzibilitet je sredstvo potpore u svrhu transglobalnog dokazivanja. Doksastična odgovornost je deontička materija, koja dovodi do odgovornosti u oblikovanju vjerovanja, u prilog transglobalnoj pouzdanosti. Međutim, deskriptivni pristup vjerovanju nastoji ostati u lokalnom i u osnovi ne-normativnom okruženju.
- (5) Sve-u *ultima facie* doksastični prividi pružaju krajnji temelj za oblikovanje-vjerovanja. To su sredstva koja podupiru svrhu doksastičnog senzibiliteta. Deontički senzibilitet je konstitutivni element fenomenoloških privida, kao što je naglašeno u Potrčevu načelu, podupirući doksastički senzibilitet i obvezu stvaranja vlastitih vjerovanja u najboljoj vjeri, u odnosu na raspoložive dokaze. Deskriptivni pristup vjerovanju, usmjeren na semantiku i psihologiju, zapravo ne pokazuje zanimanje ni za fenomenologiju ni za deontiku. Ova *osnovna* faza oblikovanja-vjerovanja, kao što je otkriveno kroz pređašnje rekonstrukcije, potpuno je odbačena deskriptivističkim pristupom vjerovanju. Naša rekonstrukcija faze oblikovanja-vjerovanja pokazuje dinamičko preplitanje teleoloških faza, u gnijezdnoj sredstvo-do-cilja hijerarhiji, i njihove međusobne podrške, za razliku od deskriptivnih i eksternalističkih pogleda na vjerovanje. Rekonstrukcija je donijela vjerovanja bliže valjanim sudovima, iz kojih su oni dobiveni na reduktivan način, kako bi se uklopili u deskriptivnu semantiku i psihologiju koja uključuje model.

Donji kraj hijerarhije oblikovanja-vjerovanja

Donji kraj hijerarhije oblikovanja-vjerovanja je subjektivan i deontičan, dok se u sredini miješaju teleološki i deontički elementi. Gornji kraj rekonstrukcije oblikovanja vjerovanja predstavlja objektivni cilj istine. Međutim, natuknica u donjem kraju sredstvo-svrha gnijezdne hijerarhije jest subjektivna i deontička. Ona uključuje nečiju obvezu stvaranja vjerovanja u najboljoj vjeri, na temelju dostupnih dokazanih dokaza, kao prikladnu osnovu. Distribucija teleoloških i deontoloških elemenata u ugniježđenoj oblikovanju-vjerovanja sredstvo-svrha hijerarhiji, sa svojim je isturenim točkama ipak relativna. Dakle, cilj istine, unatoč tome što je pretežno teleološki, već sadrži deontičke elemente, iako na prilično tanak način. A na suprotnom mjestu, sve-u doksastički prividi već uključuju teleološke elemente, na ne-prevladavajući način. Ali teleologija je prisutna duž cijele gnijezdne sredstva-ciljevi hijerarhije, upravo zbog činjenice da sredstva-ciljevi pružaju teleološki ulaz. Usred rekonstruiranog praćenja nalazimo mješavinu objektivnih i teleoloških te subjektivnih i deontičnih elemenata. Transglobalni reliabilizam (3), nalazeći se u samom središtu slijeda, fino se povezuje s eksternalističkom objektivnom pouzdanošću sa svojom uskom fenomenološkom subjektivnom deontologijom. Objektivni dokaz (2) ne bi imao potporu u sredstva-istina svrsi bez svoje teleološke usmjerenosti. Doksastični senzibilitet (4) očito uključuje deontičku odgovornost koja dolazi iz senzibiliteta, a također teži objektivnosti njezina teleološkog angažmana, kao potpori transglobalnom reliabilizmu.

Vanjski ili opisni sastojci za oblikovanje-vjerovanja

Vanjski ili opisni sastojci za oblikovanje-vjerovanja postaju disciplinirani kroz ne-instrumentalnu teleologiju i deontologiju. Sadašnja popularnost vjerovanja, kao što smo nagovijestili, posljedica je njezina prikladnog deskriptivnog i eksternalističkog kalupa. Uzmimo vjerovanje da je mačka na podlozi. Čini se da je njezina glavna zadaća opisati neku neovisno postojeću stvarnost, recimo stanje stvari, na objektivni način. Prema ovoj slici postoji neovisno postojeće stanje u svijetu, izraženo kao da je mačka na podlozi. A tu je i nečija psihološka usmjerenost na ovu situaciju, koja se na nju objektivno odnosi. Stoga je vjerovanje psihološka potpora deskriptivne istine kao izravnog korrespondirajućeg alata, koja osigurava odnos prema stvarnosti. Sastojci ovog odnosa su vanjski, iako je sam odnos psihološki. Ali rekonstrukcija *oblikovanja-vjerovanja* pokazala je da postoji *cilj* oblikovanja-vjerovanja, to jest istina oblikovanog vjerovanja. Također je pokazala da ovaj cilj nije mogao biti usmjeren i postignut bez normativnih, deontičnih sastojaka, kao što su oni koji uključuju doksastični senzibilitet. Nadalje, pokazalo se da se jednostavni vanjski opisni odnos zamjenjuje dinamičkim isprepletenim pothvatom koji sadrži teleološke i deontičke elemente duž nekoliko dimenzija, prikazujući različite vrste racionalnosti.

Procjenjujući neko vrijeme situaciju, shvaća se da se deskriptivni i eksternalistički elementi vjerovanja *discipliniraju* onim teleološkim i deontičkim. Postavlja se pitanje zašto se formira vjerovanje – poradi ciljanja na istinu o nekom predmetu? Također i – zašto je netko *motiviran* oblikovati vjerovanje i osjećati fenomenološku iskustvenu obvezu kretanja u tom smjeru.

Teleologija-deontika koja se isprepliće u oblikovanju-vjerovanja

Teleologija-deontika koja se isprepliće u oblikovanju-vjerovanja otkriva da vjerovanje dijeli nekoliko značajki s valjanom sudom: fenomenološkom osnovom, predanošću, senzibilitetom i odgovornošću. Pa sada, što je *valjani sud*? Ako sudim da je mačka na podlozi, ova procjena dolazi iz mojih *fenomenoloških* podataka i situacije. Zapravo, ne postoji druga osnova za formiranje suda kao nečijeg privida, uključujući fenomenološku osnovu. Sud za cilj ima biti objektivni i to zapravo prethodi u obliku koji odgovara tom cilju. Da bi se to postiglo, osoba uzima sud kao svoje *opredjeljenje* (obvezu). Ako netko štogod procijeni, toga se radije drži i brani svoju poziciju. Kako bi pravilno reagirali na podatke koji podržavaju prosudbu, potreban je *senzibilitet* koji navodi u tom smjeru. Pak se osjećâ *odgovornim* za takvu prosudbu. Sada shvatite da i to vjerovanje ima sve ove sastojke: fenomenološku osnovu, predanost, doksastični senzibilitet i *odgovornost*. Ako je to slučaj, snažna razlika između vjerovanja i procjene nestaje. U stvari, vjerovanje se može promatrati kao oblik valjanog suda.

Kvazi-djelateljski prikaz intencionalnosti

Ispreplitanje teleologija-deontike također karakterizira i kvazi-djelateljski prikaz intencionalnosti. Većina iskaza o intencionalnosti ima tendenciju biti deskriptivnima, a iz toga slijedi semantička i psihološka karakteristika vjerovanja koju smo naznačili na početku naše rasprave. Ako se bavim mišlju da je mačka na podlozi, sukladno ovom pristupu, usmjeren sam na prikladnu mentalnu reprezentaciju. Ovo daje značenje onoga na što sam usmjeren. Sama činjenica mentalne usmjerenosti ovog mojeg čina brine o onome što smo na-

zvali psihološkim sastojkom vjerovanja. Dakle, baš kao i vrsta vjerovanja o kojoj smo raspravljali na početku, postoji usmjerenost na neku opisanu, semantički osiguranu stvarnost, a postoji i psihološki odnos koji osigurava mentalnu povezanost s njom. Primijetite da u takvom projektu zapravo ne postoji ništa teleološki konstitutivno ni deontološki promišljeno.

Postoji, međutim, verzija *intencionalnog* iskaza, osim mnogih drugih, čija je specifičnost uključivanje *teleoloških* i *deontoloških*, normativnih elemenata i njihove isprepletene prirode. Takav prikaz metodološki razlikuje intencionalnost 1 i intencionalnost 2. Intencionalnost 1 je praktična. Njezini glavni slučajevi su npr. guram kvaku da bih ušao u sobu; ili pak moja aktivnost udaranja čekićem. Kao što je jasno iz ovih primjera, ne postoji opisni temeljni plan u takvom prikazu intencionalnog odnosa. Intencionalnost 2 je normativna i deontična, a većma rekosmo: ona označava *prepoznavanje* moje čekićarske aktivnosti od strane zajednice radnika čiji sam dio. Čekićarenjem, dakle samim time i izradom stolice, moji su me suradnici i kupci prepoznali kao vještog majstora u ovom području. U njemu postoje deontički sastojci, kao što je moja odgovorna vještina i posvećenost mom poslu, koja biva prepoznata u zajednici mojih kolega. Primijetite da intencionalnost, prema ovom pristupu, objedinjuje intencionalnost 1 i intencionalnost 2 na isprepleteni način.

Budući da je intencionalnost blizu vjerovanja, i da su njezini sastojci valjani sud, možemo reći da se intencionalno vjerovanje možda može prepoznati kao neka vrsta valjanog suda. U tome je suštinsko ispreplitanje teleologije-deontologije, suprotno deskriptivnim i eksternalističkim pristupima vjerovanju.

Vjerovanje i reducirana verzija valjanog suda

Vjerovanje, poput onoga koje se pretežno pojavljuje u epistemologiji i etici, osigurava reduciranu verziju valjanog suda, tako da je u stanju udovoljiti eksternalističkom i deskriptivističkom planu, uklanjajući ispreplitanje teleologije-deontologije. Postoji rascjep, jaz između vjerovanja i znanja, između vjerovanja i relevantnog moralnog suda. Taj se rascjep događa zbog *redukcije* vjerovanja na njegovu *deskriptivnu* ulogu i uklanjanja njegovih normativno-deontičkih i teleoloških isprepletenih uloga, kako bi se moglo pristupiti opisnoj agendi.

U metaetici, kao što smo već kazali, moralni se sudovi uzimaju kao vjerovanja-stanja ili kao stanja ne-vjerovanja: ili smo kognitivisti ili ne-kognitivisti, kažu ekspresivisti. No to su *redukcije* moralnih sudova na vjerovanje, tako da se može sačuvati sveobuhvatni analitički cilj deskriptivne vanjske uloge. Nije teško shvatiti da takvi pristupi usmjereni na vjerovanje zapravo ciljaju na *prosuđivanje*.

Jednako tako, u epistemologiji se govori o *vjerovanju*, to jest o provjerenom istinskom vjerovanju kao definitivnom putu do znanja. Ali znanje također može biti stvar istinskog suda. Dakle, ponovno imamo procjenu znanja o prosuđivanju reduciranu na vjerovanje. Ovdje se nameće sumnja da su takve prepreke kao što se susreću s Gettierovim slučajevima posljedica te redukcije znanja kao epistemičke prosudbe na definitivno okruženje vjerovanja, koje odgovara opisu ciljane stvarnosti.

Perspektiva prosudbenog vjerovanja i vrlina

Perspektiva prosudbenog vjerovanja oživljava se jednom kada epistemologija vrlina i etika vrlina dobiju svoju podršku kroz nečiji karakter. Postoji način da se ponovno prisvoji perspektiva prosuđivanja u područjima kao što su etika

i epistemologija, ako se na tim područjima najprije usvoji pristup *vrlinama*. Tada je znanje vrline koja se postiže kognitivnom pozadinom pruženom nečiji karakterom koji potiče stvaranje suda, uglavnom momentalno, ali naravno iz bogatih razloga koji sadrže pozadinu, u obliku kromatske iluminacije. Tada su ti istinski sudovi koji podupiru stvari iluminirajući razlozi. Slično tome, a možda na još i jasniji način, sudovi koje uključuju otklonjive razloge proizlaze iz karaktera koji ih je sastavio, u području etike. Shvaćanje da je to vjerovanje zapravo istinski sud, iako smanjen u eksternalističkim i opisnim ulogama, dolazi od integriranja vjerovanja u nečiji *karakter*. Zatim, vjerovanje postaje istinski sud u epistemologiji vrline i etici vrline.

S engleskog preveo:
Luka Janeš

Literatura

Dreyfus, Hubert (1991): *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time*, MIT Press, Cambridge 1991.

Hampton, Jean (2010): *The Authority of Reason*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.

Hare, Richard Mervyn (1952): *The Language of Morals*, Clarendon Press, Oxford 1952.

Haugeland, John (1985): *Artificial Intelligence: The Very Idea*, MIT Press, Cambridge 1985.

Heidegger, Martin (1927): *Sein und Zeit*, Niemeyer, Halle 1927.

Henderson, David; Horgan, Terry (2011): *The Epistemological Spectrum: At the Interface of Cognitive Science and Conceptual Analysis*, Oxford University Press, Oxford.

Henderson, David; Horgan Terry; Potrč, Matjaz (2007): »Transglobal Evidentialism-Reliabilism«, *Acta Analytica* 22 (2007) 4, str. 281–300, doi: <https://doi.org/10.1007/s12136-007-0015-8>.

Henderson, David i sur. (2017): »Nonconciliation in Peer Disagreement: Its Phenomenology and Its Rationality«, *Grazer Philosophische Studien* 94 (2017) 1–2, str. 194–225, doi: <https://doi.org/10.1163/18756735-000015>.

Horgan, Terence; Potrč, Matjaz (2008): *Austere Realism: Contextual Semantics Meets Minimal Ontology*, MIT Press, Cambridge 2008.

Horgan, Terence; Potrč, Matjaz (2010): »The Epistemic Relevance of Morphological Content«, *Acta Analytica* 25 (2010) 2, str. 155–173, doi: <https://doi.org/10.1007/s12136-010-0091-z>.

Horgan, Terence i sur. (2019): »Epistemic Quasi-Agency in the Space of Reasons« [u postupku objave].

Horgan, Terence; Tienson, John (2002): »The Intentionality of Phenomenology and the Phenomenology of Intentionality«, u: David Chalmers (ur.), *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*, Oxford University Press, New York, str. 520–533.

Potrč, Matjaz (2015): »Rational Disagreement and Normative Impossibility«, *Nomologica* 5, str. 149–164.

Searle, John (1980): »Minds, Brains, and Programs«, *Behavioral and Brain Sciences* 3 (1980) 3, str. 417–424. doi: <https://doi.org/10.1017/S0140525X00005756>.

Strahovnik, Vojko (2016): *Moralna teorija: o naravi moralnosti*, Aristej, Maribor 2016.

Timmons, Mark (1999): *Morality Without Foundations: A Defense of Ethical Contextualism*, Oxford University Press, New York.

Matjaž Potrč

Judgmental Belief

Abstract

What is a belief? To answer this question, the reconstruction of belief-formation is attempted. It reveals the intertwining of two dimensions. At the upper end, there is the truth as the objective teleological goal of belief-formation. This goal is based upon a nested hierarchy of mutually supported sub-goals: objective evidence, transglobal reliability, one's doxastic sensibility, and one's all-in ultima facie doxastic seeming. The lower end of the hierarchy is subjective and deontic, whereas, in the middle, teleological and deontic elements intermingle. Belief-formation external or descriptive ingredients get disciplined through non-instrumental teleology and deontics. Teleology-deontics intertwining in belief-formation reveals that a belief shares several characteristics with genuine judgment: phenomenological basis, commitment, sensibility and responsibility. Teleology-deontics intertwining also characterises quasi-agentive account of intentionality. Belief, such as it is predominantly forthcoming in epistemology and ethics, provides a reduced version of the genuine judgment, so that it can comply with externalist and descriptivist agenda, doing away with teleology-deontics intertwining. Judgmental belief perspective is revived once as virtue epistemology, and virtue ethics obtain their support through one's character.

Key words

belief, genuine judgment, teleology, deontics, descriptivism